

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Žižkovo náměstí 6, 771 40 Olomouc

Katedra českého jazyka a literatury

Kristýna Spurná

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání a Anglický jazyk se
zaměřením na vzdělávání

3. ročník

Téma: Poetika mezní situace v prózách Bruna Schulze

2024

Vedoucí závěrečné práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Prohlášení studenta:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, uvádím v seznamu použité literatury a zdrojů.

V Olomouci dne 17. 4. 2024

.....

Kristýna Spurná

..

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Mgr. Igorovi Ficovi, Dr. za odborné vedení závěrečné práce, poskytování rad a materiálůvých podkladů k práci. Také děkuji své rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu studia.

Anotace

Jméno a příjmení:	Kristýna Spurná
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Poetika mezní situace v prózách Bruna Schulze
Název v angličtině:	The poetics of the limit situation in the prose of Bruno Schulz
Zvolený typ práce:	Bakalářská
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá životem a dílem avantgardního spisovatele Bruna Schulze. Jejím předmětem je důraznější proniknutí do mezních situací ve <i>Skořicových krámech</i> . První část se věnuje filozofickému kontextu, kde se rozebírá koncept existencialismu a definice mezních situací. Dále se práce zaměřuje na literárně-historický kontext, jenž ovlivnil autorovu tvorbu. Finální část práce se soustředí na interpretaci vybraných mezních situací v textech Bruna Schulze.
Klíčová slova:	Existencialismus, mezní situace, Bruno Schulz, <i>Skořicové krámy</i>
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the life and work of the avant-garde writer Bruno Schulz. Its subject is a more thorough exploration of the limit situations in <i>Cinnamon Shops</i> . The first part deals with the philosophical context, discussing the concept of existentialism and the definition of limit situations. Next, the thesis focuses on the literary and historical context that influenced the author's work. The final part of the thesis focuses on the interpretation of selected limit situations in the texts of Bruno Schulz.
Klíčová slova v angličtině:	Existentialism, limit situations, Bruno Schulz, <i>Cinnamon Shops</i>
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	43 s.
Jazyk práce:	CZ

Obsah

ÚVOD	1
1. VYMEZENÍ EXISTENCIALISMU	2
1.1 PŘEDSTAVITELÉ EXISTENCIALISMU	5
2. MEZNÍ SITUACE	7
3. CHARAKTERISTIKA DĚJINNÉ EPOCHY	10
4. BRUNO SCHULZ	14
4.1 ŽIVOTOPIS BRUNA SCHULZE	14
4.2 KONTEXT POLSKÉ AVANTGARDNÍ PRÓZY MEZIVÁLEČNÉHO DVACETILETÍ	16
4.3 LITERÁRNÍ DÍLO BRUNA SCHULZE.....	18
5. SKOŘICOVÉ KRÁMY	21
5.1 CHARAKTERISTIKA SKOŘICOVÝCH KRÁMŮ	21
5.2 VÝZNAM SKOŘICOVÝCH KRÁMŮ	21
5.3 MEZNÍ SITUACE JAKO SOUČÁST SKOŘICOVÝCH KRÁMŮ	22
5.3.1 Mezní situace ve zrození	22
5.3.2 Kontrast Skořicových krámů a Krokodýlí ulice	23
5.3.3 Mezní situace v obraze otce Jakuba	25
5.3.4 Výčitky Bruna vůči matce	29
5.3.5 Smrt Jakubova bratra	30
5.3.6 Mezní situace v dramatické proměně světa.....	31
ZÁVĚR	34
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	35
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	37

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá životem a dílem avantgardního polského spisovatele Bruna Schulze, jehož literární odkaz zůstává velmi často nepovšimnutý. Tvorba drohobyčského autora, zejména pak jeho *Skořicové krámy*, však nabízí fascinující pohled do nitra lidské existence a podněcuje k hlubší reflexi.

Předmětem práce je zejména důraznější proniknutí do *mezních situací*, které jsou v jeho autentických *Skořicových krámech* klíčové. V souvislosti s nimi je nejprve potřeba pohovořit o filozofickém kontextu, který rozebírá koncept existencialismu, jenž obsahuje definice situací, zvláště pak definice situací mezních, jež uvádějí také pojmy jako *jsoucno* a *bytí*. Dále je pozornost věnována literárně-historickému kontextu, který ovlivnil Schulzovo psaní.

Finální část práce se soustředí na interpretaci *mezních situací* v textech Bruna Schulze. Nejvýznamnější z těchto situací jsou identifikovány především v momentech, které jsou spojené s hlavní postavou otce Jakuba, dále pak v dramatické proměně světa či v tragickém pohledu na zrození. Práce usiluje o hlubší pochopení těchto klíčových okamžiků, které nejenom odкрývají významy a existenciální témata v Schulzově tvorbě, ale také poskytují vhled do jeho jedinečného uměleckého světa, v němž reflektuje úskalí lidské existence.

1. VYMEZENÍ EXISTENCIALISMU

Existencialismus je odvozený od latinského slova *existentia*. Filozofie existence patří mezi jeden z nejfrekventovanějších filozofických směrů. Plynule navazuje na filozofii Henriho Bergsona (1859-1941) a Friedricha Nietzscheho (1844-1900). Své „kořeny“ má ale v Husserlově fenomenologii a v díle dánského filozofa Søren Kierkegaard (1813-1855). Existencialismus se nejprve začal formovat v Německu po první světové válce, kdy společností vládla trpkost a panická hrůza jako reakce na strach z revolucí v Rusku a Německu. V této politické a duchovní atmosféře se rodila filozofie existence. V době okupace ve Francii a dále pak po druhé světové válce se objevil nový proud existencialismu, který se promítnul zejména do umění. Jeho představitelé reflektovali takové problémy, v nichž se mohl každý najít a lehce s nimi sympatizovat. Ptali se tedy po smyslu života, možnosti volby či osudu člověka.¹

Když řekneme, že existujeme, znamená to, že jsme. Chceme-li se ptát, jak starý existencialismus vůbec je, odpovědí nám bude stáří existence samotné či stáří lidského uvědomování si její povahy.² „*Prožitek životního absurdna.*“³ Ve všech bodech našeho života jsme odpovědni za své činy, chování, vyřčená slova, a i za vše, co je nechtěné. V tom lze spatřovat absurditu existence. Zpravidla pociťujeme úzkost, proto máme tendenci utíkat do tzv. autoprojektu, snažíme se překonat sami sebe.⁴ Černý říká, že existencialismus může být i nemocí. „*Dost možná, že jsme – neúmyslně – podali i důkaz, že sartrismus spočívá na širších, obecnějších a platnějších intuicích životních, než jsou jen časové a módní, a že je-li už nemocí, je nemocí člověka, a ne jen úpadkového západního měšťáka v posledním tažení.*“⁵ Může se stát nemocí člověka nehladě na jeho původ, a to z důvodu přílišného zamýšlení se nad existenčními

¹ MANOVÁ, Milena, JOVČUK, Michail Trifonovič; OJZERMAN, Teodor Il'jič a ŠČIPANOV, Ivan Jakovlevič (ed.). *Dějiny filosofie*. Druhé přepracované vydání. Praha: nakladatelství Svoboda, 1976.

² ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

³ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 14. ISBN 80-204-0337-X.

⁴ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

⁵ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 14. ISBN 80-204-0337-X.

problémy, které v nás vyvolávají negativní pocity, a ty mají poté nepříznivé dopady na naši psychiku, proto nemoc.⁶

Původ a kořeny existenciální filozofie nás vedou k vlastním příčinám existencialismu. Za takové příčiny pokládáme jevy, ze kterých se sami existencialisté cítí růst, vidí v nich totiž rozvoj životního citu a myšlení. Mezi takové příčiny řadí také společnost, dobu a obecný osud člověka.⁷ Podle toho, jak svět chápali stoikové, vzniká osud jako následek neúprosného řetězce příčin. Všechno má svůj důvod a žádná událost není bez předchozího důvodu. Kauzální spojení událostí je považováno za osud.⁸ „*Bůh je pro stoiky dokonalá, rozumná a nesmrtelná bytost, řídící svět svojí prozřetelností v dokonalé provázanosti (sympatheia) jeho jednotlivých součástí.*“⁹ Tedy každá událost, každý děj, má své kořeny v minulosti a zároveň ovlivňuje i budoucnost. Chrýsippos argumentuje, že pokud je všechno předurčeno nekonečným řetězcem příčin, pak i lidské jednání a vůle jsou jen důsledkem božské vůle, která předchází existenci konkrétního jednotlivce. V takovém případě člověk nemá svobodu volby, nýbrž je pouze nástrojem projev božské prozřetelnosti.¹⁰

„*Existencialismů je prý tolik, kolik je existencialistů.*“¹¹ Ti za východisko této filozofie považují individuální vědomí, které se zaměřuje na samo sebe, a proto jde v existencialismu o prožitek, který vychází ze subjektivní životní skutečnosti. Pro existencialisty je viditelná pouze jediná přímo poznatelná skutečnost v samotném průběhu existence, kterou každý vnímá

⁶ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

⁷ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

⁸ PETRŽELKA, Josef. *Dějiny filosofie II. Elportál*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISSN 1802-128X. [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps10/phil/web/indexSFCh.html>. [cit. 2024-04-09].

⁹ JANOŠKOVÁ, Anna. *K některým problémům stoické filosofie (Seneca, Eiktétos, Marcus Aurelius)*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. 2016. [online]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/xjne0j/>. [cit. 2024-04-07].

¹⁰ PETRŽELKA, Josef. *Dějiny filosofie II. Elportál*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISSN 1802-128X. [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps10/phil/web/indexSFCh.html>. [cit. 2024-04-09].

¹¹ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 25. ISBN 80-204-0337-X.

ze své vlastní perspektivy. Je zde prostor pro originální a konkrétní sebeprožitok, protože skutečností žijeme. V protikladu naopak stojí jakákoliv rozumová definice, idea či substance.¹²

Prožívání představuje realitu lidského života takového, jakým je ve svém původu. Je to čiré lidské konkrétno, do kterého nesmí zasáhnout nic, co by autenticitu lidského života narušilo.¹³

„Umělecké dílo existenciální rodí se v rozhodnutí, že zobrazovaná konkrétní realita životní nesmí být zdeformována zásahem rozumu, jenž by ji interpretoval, „vysvětlil“, zařadil pojmově, tedy převedl na typ, zobecnil a abstraktnil.“¹⁴ Můžeme tedy říct, že existencialismus je v podstatě filozofie iracionální.

Co je tedy existence? Existence je složena z několika možných aspektů. Je to popsána pravda, čirá autonomie, svoboda a sebevláda. Je to snaha, skrze kterou subjektivní existence poznává co nejlepší vědomí své povahy. Černý vlastně říká, že existence a svoboda jsou synonymy.¹⁵ V existencialismu je a bude člověk formován pouze svými vlastními činy, za které je plně odpovědný, tudíž můžeme říct, že je sám sobě podkladem pro existenci. *„Tyto činy jsou buď prosté fakty životního fungování, buď takzvané hodnoty, tj. projekty nebo cíle, jež si člověk klade, aby dal své existenci význam, dobro, pravdu, krásu.“¹⁶* Černý dále vyvozuje, že dobro, pravda, krása jsou hodnoty, jejichž mírou je lidská existence, tedy člověk sám, tudíž se jedná o subjektivní pohled na hodnoty, jež by za jiných okolností byly nadosobní.

¹² ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

¹³ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

¹⁴ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 29. ISBN 80-204-0337-X.

¹⁵ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.

¹⁶ ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 26. ISBN 80-204-0337-X.

1.1 Představitelé existencialismu

Mezi přední představitele řadíme v Německu Martina Heideggera (1889-1976) a Karla Jasperse (1883-1969), ve Francii Gabriela Marcela (1889-1973) a Jeana-Paula Sartra (1905-1980), v Dánsku pak mystika Søren Kierkegaarda (1813-1855).¹⁷

Martin Heidegger se tématem existenciální filozofie začal zabývat již v roce 1907. Mezi jeho hlavní díla patří *Bytí a čas (Sein und Zeit)* a *O pravdě a bytí (Vom Wesen der Wahrheit)*.¹⁸ Obecně lze říct, že Martina Heideggera považujeme za zakladatele existencialismu. Ve své filozofii se opírá o dva důležité pojmy, a to *jsoucnost* a *bytí*. „*Všechno, co jakýmkoli způsobem jest – ty, já, hora, svět – je jsoucno (das Seiende)*. Okolnost, že jsoucno jest, nazývá Heidegger jeho *bytím (das Sein)*. *Jsoucno a bytí není tedy totéž. Bytí je pojem nejobecnější, a tudíž nedefinovatelný.*“¹⁹ Nelze se ptát, co je to bytí, taková otázka by byla nesmyslná, protože bytí není nic jiného než bytí, avšak není možné ho definovat jím samotným. Oproti tomu, jediné jsoucno, jež si je vědomo své vlastní existence, je člověk. Pokud tedy poznáváme sami sebe jako „bytí“, existujeme. Existence člověka je závislá na okolním světě, stejně jako je smysl světa závislý na člověku.²⁰

Druhým významným a předním představitelem filozofie existence byl Karl Jaspers, jenž se zpočátku věnoval zejména psychologii, kterou uplatňoval i ve své učitelské činnosti. Později se stal také vedoucím katedry filozofie v Heidelbergu. Díky vstupu Američanů do Heidelbergu v roce 1945 se Karl šťastně vyhnul očekávané deportaci a po válce se stal jedním z nejvýraznějších kritiků politického vývoje v Německu.²¹ Filozofie existence se podle Jasperse štěpí na tři části: orientaci ve světě, objasnění existence a metafyziku. Přiblížit existenci je možné skrze *mezní situace* v lidském životě, jež nám ukazují smysl našeho bytí. Takové situace pro něj představují situace viny, boje, utrpení a smrti, které zpochybňují lidskou existenci a dějinnost, což tvoří podstatu toho, co je skutečné. Při konfrontaci se smrtí objevujeme

¹⁷ MANOVÁ, Milena, JOVČUK, Michail Trifonovič; OJZERMAN, Teodor Il'jič a ŠČIPANOV, Ivan Jakovlevič (ed.). *Dějiny filozofie*. Druhé přepracované vydání. Praha: nakladatelství Svoboda, 1976.

¹⁸ NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filozofů*. Praha: Garamond, 2001. s. 187. ISBN 80-86379-29-9.

¹⁹ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky, neboli, Antigorgias*. Vydání páté, rozšířené (v nakladatelství Leda první). Voznice: Leda, 2019. s. 136. ISBN 978-80-7335-616-3.

²⁰ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky, neboli, Antigorgias*. Vydání páté, rozšířené (v nakladatelství Leda první). Voznice: Leda, 2019. ISBN 978-80-7335-616-3.

²¹ NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filozofů*. Praha: Garamond, 2001. ISBN 80-86379-29-9.

statečnost a odevzdanost, ve vině spatřujeme zodpovědnost, v boji shledáváme lásku a při pohledu na utrpení chápeme, co znamená skutečné štěstí.²²

Jean-Paul Sartre je považován za hlavního představitele francouzského existencialismu. Rozděloval existencialisty do dvou kruhů; „*křesťané katolického vyznání*,“²³ kam řadil Karla Jasperse a Gabriela Marcela, druhý kruh dále nazval jako „*ateističtí existencialisté*,“²⁴ kam mimo sebe a francouzské existencialisty zařadil také Martina Heideggera.²⁵

Člověk na samém počátku podle Sartra není definovatelný, protože zprvu není ničím, definovatelný bude tedy až poté, co bude takovým, jakým se učiní. S tím souvisí primární zásada existencialismu, a tou je subjektivita, člověk je jen takovým, jakým být chce. Dále lidskou bytost Sartre nazývá jako tzv. projekt, který sám sebe subjektivně žije a před nímž také nic jiného neexistuje.²⁶ Proto ateistický existencialismus začíná tím, že přisuzuje jedinci kompletní kontrolu nad svou vlastní identitou a dává mu plnou zodpovědnost za vlastní existenci. Člověk nenesse odpovědnost pouze za sebe, ale i zas své okolí.²⁷

²² NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filosofů*. Praha: Garamond, 2001. ISBN 80-86379-29-9.

²³ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. s. 13. ISBN 80-7021-661-1.

²⁴ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. s. 13. ISBN 80-7021-661-1.

²⁵ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.

²⁶ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.

²⁷ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.

2. MEZNÍ SITUACE

Před uvedením do *mezní situace* je nejprve potřeba krátce pohovořit o prosté situaci samotné. Není možné, abychom se my jakožto lidské bytosti nenacházeli v žádné situaci, z takových situací je složen celý náš život. Nutno podotknout, že naše bytí není jedna jediná situace, jsou jich desítky, stovky, tisíce, miliony, které se mezi sebou střídají jedna za druhou. Nemůžeme být tedy někde mezi nimi nebo úplně mimo ně. Obecně totiž platí, že pokud z jedné situace vystoupím, automaticky vstupuji do další. Toto střídání velmi úzce souvisí se stabilitou, která situacím není vůbec vlastní. Proč? Situace netrvá, je nestálá a není definitivní. Není to něco, co mi před očima přeběhne jako film, je to skutečnost, ve které jsme my spolutvůrci. Zjednodušeně, situace přicházejí, odehrávají se a následně se opět střídají s dalšími.²⁸

Začalo to pro nás tedy tím, když nám naše matky daly život a od té doby se u nás jedna situace nahrazuje další. Můžeme u sebe subjektivně rozlišovat situace důležitější a méně důležité, situace příjemné a nepříjemné či situace obtížné nebo naopak jednoduché, podstatné však je, že se opravdu vždy nacházíme v situaci.

Existuje situace, kterou pojmenováváme jako mezní, je uskutečněna bezprostředně a považujeme ji jako krajní. Není možné ji nijak obejít ani změnit.²⁹ Ačkoliv ji považujeme za situaci mezní, stále je ovšem situací a můžeme jí definovat spoustu životních skutečností, které jsou nám v průběhu našich životů vlastní. *Mezní situaci* podle Jasperse rozlišujeme na vědění a existenci, kdy věděním situaci uchopujeme pouze vnějškově, znamená to tedy, že ji zatím nejsme schopni zakusit hloubkově na vlastní kůži. Skutečností je nám právě až v našem vědomí, kdy jsme schopni situaci pocítit. Takové uvědomění *mezní situace* nás však ale stále váže k vědomí i vědění, kterými je naše myšlení zatíženo.³⁰

Jaspers říká, že sebepoznání jsme schopni skrze skok, kterým dokážeme přijmout to, co existenci přesahuje. Znamená to, že se nacházíme na pomezí našeho rozhodování a váháme, zdali skočit či nikoliv. Pokud skočíme, zakoušíme naše hranice, riskujeme, uvědomujeme si sebe sama skrze skok, protože přesáhnutí našich limitů a vystoupení z komfortní zóny nám

²⁸ JASPERS, Karl. *Mezní situace*. Přeložil Václav NĚMEC. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-220-2.

²⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7113-236-5.

³⁰ JASPERS, Karl. *Mezní situace*. Přeložil Václav NĚMEC. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-220-2.

určuje naši jistotu existence.³¹ Tento skok sebepoznání je plný bolesti, utrpení, viny a smrti, obecně můžeme říct, že toto jsou primární atributy *mezních situací*. Ty vzniknou tak, že ve svém bytí provedeme jedinečnou proměnu, a tak z obyčejné situace vznikne tato krajní.³² Störig proces plného zakoušení bytí nazývá jako „*bytí ve ztroskotání*.“³³ Podle něj k pravému ztroskotání dochází za předpokladu, že člověk buduje okolní svět za účelem trvání, zároveň si je však vědom rizika jeho zániku. Pouze v *mezních situacích* jsme kompletně schopni stát se sami sebou a sami sebe také poznat.³⁴

Postupujeme tedy od pobývání k existenci a existence zase ústí v transcendenci. Utrpení a bolesti jsou schopny tu existenci přesáhnout. Existence není „pouze“ o *mezní situaci* jako takové, ale soustředíme se i na to, co je za ní a co je kompletně mimo naše vědomí, to nazýváme transcendentní.³⁵ V souvislosti s transcendencí Jaspers uvádí ještě jeden pojem, a to imanenci, která označuje vše, co momentálně žijeme a prožíváme. Také limituje veškeré prostředky a přístupy, které by vedly k poznání toho, co je transcendentní. Jsme ovlivněni stávajícími pocity, jimiž můžeme být i svázáni, to je moment, který může rušit vazbu mezi imanencí a transcendencí, naopak spojovacím elementem je důvěra. Máme důvěru, proto volíme skok do neznáma. Jaký je rozdíl mezi mezí a hranicí? Mez nám říká, že dál už nesmíme, na druhou stranu, hranice nám nabízí možnost volby, napovídá, že je možné mez překročit a poznat něco jiného, nového.³⁶

³¹ JASPERS, Karl. *Mezní situace*. Přeložil Václav NĚMEC. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-220-2.

³² JASPERS, Karl. *Mezní situace*. Přeložil Václav NĚMEC. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-220-2.

³³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 435. ISBN 80-7113-236-5.

³⁴ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7113-236-5.

³⁵ FIC, Igor. *Job na smetišti aneb Jak překročit krajní mez lidské existence a být básníkem*. In: Balowski, M. (ed.), *Sytuacje graniczne w języku i w literaturze czeskiej*. Bohemica Posnaniensia 30, Poznań 2023. ISBN 978-83-63090-61-6.

³⁶ FIC, Igor. *Job na smetišti aneb Jak překročit krajní mez lidské existence a být básníkem*. In: Balowski, M. (ed.), *Sytuacje graniczne w języku i w literaturze czeskiej*. Bohemica Posnaniensia 30, Poznań 2023. ISBN 978-83-63090-61-6.

Jak bylo již výše zmíněno, *mezní situace* nese hlavní atributy jako bolest, utrpení či smrt. Marcel tvrdí, že z těchto neřešitelných situací je jediná cesta, a to naděje.³⁷ Pobývání ve světě nemusí být jen bolestným utrpením, ale může být i smysluplné, a to ve chvíli, kdy máme naději v soužití s Bohem. Obsah existenciální filozofie má svoji logiku a systém, pokud se však tato logika ztrácí, hrozí degradace lidské osobnosti, a ta zase předurčuje definitivu konečnosti lidského života. Vlivem této degradace se tedy z našeho života vytrácí naděje, a i smysluplnost našeho pobývání. Smrt je součástí konceptu *mezní situace* a stává se zrcadlem naší existence, potvrzuje naši existenci a vylučuje spekulace o pouhém pobývání.³⁸ Nicméně, za nejvyostřenější mezní situaci nepovažujeme smrt, ale strach z ní. Proto Jaspers říká, že samotná odvaha k jeho překonání je podmínkou pro dotazování se, co to bytí vůbec je. Pokud má člověk v situaci možnosti volby strach, má i pochybnosti o vlastním bytí, protože jak jsme výše uvedli, skok z té pomyslné hranice určuje naši jistotu bytí.³⁹

³⁷ MARCEL, Gabriel. *K filosofii naděje*. Praha: Vyšehrad, 1971.

³⁸ JASPERS, Karl. *Mezní situace*. Přeložil Václav NĚMEC. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-220-2.

³⁹ FIC, Igor. *Job na smetišti aneb Jak překročit krajní mez lidské existence a být básníkem*. In: Balowski, M. (ed.), *Sytuacje graniczne w języku i w literaturze czeskiej*. Bohemica Posnaniensia 30, Poznań 2023. ISBN 978-83-63090-61-6.

3. CHARAKTERISTIKA DĚJINNÉ EPOCHY

Východní Halič považujeme za historické území, které před první světovou válkou připadalo Rakousku-Uhersku, po ní se celé území Haliče stalo součástí Polska. Ve východní Haliči představovali Ukrajinci asi třetinu obyvatelstva měst, podobně jako Poláci, zatímco zbývající třetinu tvořili Němci, židé a další menšiny.⁴⁰ Nedílnou součástí haličské společnosti bylo i vzdělání. Na tomto území bychom našli stovky základních škol, několik státních i soukromých gymnázií a v neposlední řadě i Lvovskou univerzitu, kde převažovalo vyučování v polštině a kde také Bruno studoval obor architektury.⁴¹

Průběh první světové války měl na polské oblasti ničivý dopad, kdy se fronta po dobu čtyř let posouvala polským územím. Pro místní občany to bylo velmi náročné období, kdy byli, jakožto obyvatelé tří válečných států, nuceni bojovat a umírat pro zájmy někoho jiného. I zde lze spatřit *mezní situaci*, ve které se mnozí z nich ocitli, když byli dotlačeni bojovat dokonce jeden proti druhému.⁴² Když zpustošená Evropa bojovala s následky první světové války, antisemité se zabývali židovskou otázkou. Polské nacionalistické hnutí se v devatenáctém století rozdělovalo mezi exkluzivistický antisemitismus a integraci židů do polského národa. V meziválečném období však převládaly protižidovské názory kvůli ekonomickým obtížím, kterým Polsko čelilo.⁴³ Ve třicátých letech dvacátého století na polských univerzitách narůstalo násilí vůči židům, především ze strany Poláků, kteří toužili po národním státu a cítili se ohrožení úspěchy židů v profesích jako například právo či medicína. Sebevražedné tendence se zvýšily mezi rozptýlenou židovskou populací, která byla rozdělena mezi víru v demokratické Polsko,

⁴⁰ BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. ISBN 80-7217-031-7.

⁴¹ BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. ISBN 80-7217-031-7.

⁴² KREJČÍ, Karel. *Dějiny polské literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

⁴³ MOSKOWITZ, Golan. Gendered Bodily Flux and Queer Catharsis in the Work of Bruno Schulz. [online]. *Journal of Jewish Identities*. Jan-Jul 2023, roč. 16, č. 1-2, s. 99-124. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1353/jji.2023.a898141>. [cit. 2024-04-09].

sionismus,⁴⁴ Boha nebo slib socialismu a komunismu.⁴⁵ To bohužel však nebylo jediné násilí, které židé museli pocítit, samotný život Bruna Schulze je toho důkazem.

Meziválečné období v Polsku, známé také jako „*Druhá republika*“⁴⁶ či tzv. dvacetiletí, bylo charakterizováno jako éra budování samostatné republikánské a národní státnosti, avšak s řadou výzev. Určení hranic se protáhlo až do počátku dvacátých let a skončilo formou mírových dohod, hraničních smluv, okupací a plebiscitů.⁴⁷ Polský stát byl multietnickou entitou s mnoha menšinami a etnickými skupinami, jako byli Němci, Ukrajinci, Bělorusové, Litevci, židé a další, avšak politika vůči nim neumožňovala jejich identifikaci s Polským státem. Situaci stále komplikoval nevyřešený teritoriální rozsah Polska, který se stal zdrojem konfliktů, a nakonec byl využit při vypuknutí druhé světové války. Vznik nezávislého Polska datujeme k 11. 11. 1918, nicméně lze říct, že vnitropoliticky byla Polská republika poměrně nestabilní státem.⁴⁸

V září 1939 padl polský stát do rukou nacistického Německa a Sovětského svazu, přičemž polské území a obyvatelé byli rozděleni mezi Hitlera a Stalina po dobu dvou let. V červnu 1941 nacistické Německo vpadlo do Sovětského svazu, obsadilo Halič a Volyň na sovětské Ukrajině.⁴⁹ Téhož roku v září se Adolf Hitler nechal slyšet, že Slované jsou pouhá „*králičí rodina*“,⁵⁰ která potřebuje právě součinnost se strany nacistického Německa, které by jim vychovalo třídu hospodářů, jež by jim pomohla se z králičí úrovně vymanit. Haličský region byl začleněn do Generálního gouvernementu, který vytvořili Němci na území bývalého

⁴⁴ Sionismus – od konce 19. století ideologie a politika části Židů a jejich organizací ve světě, která byla zaměřena původně na utváření státu Izrael a dnes směřuje k jeho všestrannému upevnění a jejímž trvalým cílem je posilování národního a náboženského vědomí Židů žijících v diaspoře. – Zdroj: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sionismus>.

⁴⁵ MOSKOWITZ, Golan. Gendered Bodily Flux and Queer Catharsis in the Work of Bruno Schulz. [online]. *Journal of Jewish Identities*. Jan-Jul 2023, roč. 16, č. 1-2, s. 99-124. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1353/jji.2023.a898141>. [cit. 2024-04-09].

⁴⁶ ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*. Dějiny států v datech. Praha: Libri, 2010. s. 328. ISBN 978-80-7277-408-1.

⁴⁷ ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*. Dějiny států v datech. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-408-1.

⁴⁸ ŘEZNÍK, Miloš. *Dějiny Polska v datech*. Dějiny států v datech. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-408-1.

⁴⁹ SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. ISBN 978-80-906778-4-5.

⁵⁰ BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. s. 151. ISBN 80-7217-031-7.

Polska.⁵¹ Následující tři roky bylo celé polské území a jeho občané ponecháni Hitlerovi na milost a nemilost.⁵²

Mezi lety 1939 a 1941 se jak sovětští, tak nacističtí okupanti snažili rozložit místní komunity, prováděli deportace a vyvražďovali jejich elity. Německé autority vykonávaly židovský holokaust, často přímo před očima místního obyvatelstva, někdy dokonce s jejich pomocí. Němečtí vojáci měli příkaz žít se tím, co si zajistí v dané oblasti, a byli stále systematicky převychovávaní k přesvědčení, že Slované jsou „*Untermenschen*“⁵³ neboli podlidská rasa.⁵⁴ Nacistický teror na Ukrajině byl charakterizován systematickými akcemi, budováním koncentračních táborů a ghatt, kam byl do jednoho z nich hitlerovci odvečen i Bruno Schulz. Bojko říká, že: „*Teror proti obyvatelstvu Ukrajiny neměl za cíl pouze „rychlou pacifikaci,“ tedy zadušení jakéhokoli odporu. Stal se také nástrojem plnění hlavního úkolu Generálního plánu Ost – vylidnění východních teritorií a vytvoření prostoru pro německé kolonisty.*“⁵⁵ Německý okupační režim na Ukrajině tak zahrnoval drancování, násilí a teror s cílem definitivně podrobit ukrajinský národ.⁵⁶

V létě 1944 vyhnala Rudá armáda Němce z Ukrajiny, a to způsobilo jiné vymezení hranic Polska a Ukrajiny. Následně bylo v roce 1945 vydáno celé polské území a jeho obyvatelstvo

⁵¹ BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. ISBN 80-7217-031-7.

⁵² SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. ISBN 978-80-906778-4-5.

⁵³ SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. s. 149. ISBN 978-80-906778-4-5.

⁵⁴ SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. ISBN 978-80-906778-4-5.

⁵⁵ BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. s. 154. ISBN 80-7217-031-7.

⁵⁶ BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. ISBN 80-7217-031-7.

na milost i nemilost Stalinovi. Halič a Volyň zažily tedy trojí okupaci – sovětskou v roce 1939, nacistickou v roce 1941 a znovu sovětskou v roce 1944.⁵⁷

Během šesti dlouhých let války, okupace, hladu, útlaku, deportací a genocidy prožívali Poláci a Ukrajinci neuvěřitelné utrpení. Obě země, Polsko i Ukrajina, byly během války postiženy nepřátelstvím jak Sovětského svazu, tak nacistického Německa. Ačkoliv tato válka zdánlivě vytvářela možné přátelství díky společným nepřátelům, opak byl pravdou, oba národy to spíše rozdělilo, nežli stmelilo.⁵⁸

⁵⁷ SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. ISBN 978-80-906778-4-5.

⁵⁸ SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. ISBN 978-80-906778-4-5.

4. BRUNO SCHULZ

4.1 Životopis Bruna Schulze

Bruno Schulz, polský prozaik, malíř, grafik a překladatel německé literatury,⁵⁹ se narodil 12. července 1892 jako třetí dítě otce Jakuba a matky Henrietty v haličské Drohobyči. Měl velmi šťastné dětství, a to zejména díky svému otci, jehož velmi miloval a který mu byl po celý život vzorem. Všechny krásné zážitky z dětství, jimiž byl zásobován mu později byly předlohou pro jeho psaní. Bruno studoval na rakouském reálném gymnáziu Františka Josefa ve svém rodném městě. Následně pokračoval ve studiích na univerzitě ve Lvově, a to v letech 1910 až 1913, kde se vzdělával v architektuře. Tento obor si však vybral pouze z donucení, a to zejména z důvodu praktičnosti. Do studia architektury zapálený nebyl, nenaplnovalo ho, a proto je také nedokončil. On sám i jeho okolí věděli, že tíhne spíše k umění, konkrétně k malířství, takže strávil několik měsíců na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kam se uchýlil po vypuknutí první světové války.⁶⁰

O Brunu Schulzovi můžeme říct, že byl plachý samotář a vizionář. Nevyhledával dlouhé cesty ani osamocené noční procházky, byl uzavřený introvert a měl strach z veřejných prostranství. Jeho náchylnost k duševním poruchám jej přivedla k návratu do rodné Drohobyče, kde o něj i jeho otce Jakuba, umírajícího na rakovinu, pečovala jeho milovaná matka Henrietta. Jakub podlehl zákeřné nemoci 23. 6. 1915, Otakar Bartoš uvádí, že tato nešťastná událost byla pomyslnými dveřmi, jež uzavřely Brunovo šťastné období.⁶¹

Otec Jakub byl židovský obchodník, jenž provozoval obchod se střížním zbožím, ten však bohužel postupně krachoval. Břímě existenčních starostí tak po smrti Jakuba a sebevraždě jeho bratra spadlo na Bruna. Únikem pro něj byla vlastní tvorba a bohatá korespondence, která byla klíčová pro zrod jeho povídkových cyklů. V září roku 1924 začal vyučovat kreslení a ruční práce na střední škole v Drohobyči. Tím se jeho situace zlepšila, avšak ne dostatečně, začal si tedy přivydělávat ještě jako grafik. V jeho učitelské kariéře nastala změna v červnu roku 1928, kdy ji musel kvůli své nedostatečné kvalifikaci přerušit. V říjnu téhož roku tedy složil

⁵⁹ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁶⁰ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁶¹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

potřebnou zkoušku a od 1. ledna 1929 působil jako prozatímní učitel. Vrcholem jeho učitelské dráhy byl rok 1936, kdy získal titul profesora.⁶²

Během druhé světové války, po obsazení Drohobyče, byl Schulz v ghettu „adoptován“ místním gestapákem Felixem Landauem, který se jako mnoho kultivovaných zločinců rád vydával za milovníka umění.⁶³ Tento nelítostný zabiják měl na starosti židovské práce a po zhlédnutí Schulzových kreseb se rozhodl udělit mu status tzv. potřebného žida. Schulz od něj obdržel zvláštní pásku, která měla za cíl ochránit ho před nacistickými kontrolami a zajistit mu tak bezpečnost.⁶⁴ Pod dohledem výše zmiňovaného gestapáka přijal pozici knihovníka v domově důchodců a stal se také pověřeným malířem, který prováděl nástěnné malby jak ve veřejných prostorách, tak i v Landauově soukromé vile.⁶⁵ Kupříkladu po něm bylo vyžadováno, aby vytvořil Landaův portrét, portréty přítelkyň gestapáků a nástěnnou malbu v kasinu SS. Felix byl tamními obyvateli často přezdíván jako „vrah na bílém koni“. Jeho denní náplní bylo vraždění židů, jejich deportace do koncentračních táborů či psaní sentimentálních dopisů své milované manželce.⁶⁶

Schulz byl vyhladovělý, zmučený a psychicky zlomený. V tomto stavu mimo jiné shromažďoval dokumenty o židovském utrpení.⁶⁷ *Mezní situací* pro něj byl přáteli připravovaný útek do Varšavy. Bruno měl z této cesty velký strach, zároveň k ní byl ale velmi odhodlán. K jeho neštěstí vypukla 19. listopadu roku 1942 v předvečer jeho odjezdu nečekaná likvidační akce, při které byl na ulici Bruno Schulz zastřelen dvěma ranami do týla. Za jeho smrt byl zodpovědný gestapák Karl Günther, jenž měl se Schulzovým ochráncem Landauem velké spory.⁶⁸ Vražda měla být odvetou za zastřelení židovského zubaře, jenž byl otrokem výše

⁶² SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁶³ BRADFIELD, Scott. The tragically short life of Bruno Schulz – and his complicated legacy. [online]. *The Spectator*. Apr 15, 2023. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2799981323?sourcetype=Magazines>. [cit. 2024-03-06].

⁶⁴ HRYNIEWICZ-YARBROUGH, Ewa. DEATH IN DROHOBYCH. [online]. *The American Scholar*. 2023, s. 115-116. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2784051046?sourcetype=Magazines>. [cit. 2024-03-06].

⁶⁵ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 440.

⁶⁶ BRADFIELD, Scott. The tragically short life of Bruno Schulz – and his complicated legacy. [online]. *The Spectator*. Apr 15, 2023. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2799981323?sourcetype=Magazines>. [cit. 2024-03-06].

⁶⁷ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 440.

⁶⁸ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

zmiňovaného konkurenčního nacistického důstojníka.⁶⁹ Jeho hrob se po válce nenašel, stejně jako nebyly objeveny nepublikované rukopisy. Většina korespondence a výtvarného díla zůstala dodnes nenalezena.⁷⁰

4.2 Kontext polské avantgardní prózy meziválečného dvacetiletí

Piotr Śliwiński definuje avantgardu jako základní prvek modernistického uměleckého hnutí.⁷¹ Joanna Orska dále zdůrazňuje, že avantgarda přispívá k modernitě tím, jak udržuje její kontinuitu a podněcuje její dynamiku, hledajíc nové a nekonvenční spojení s literární tradicí.⁷² Bruno Schulz „patří k nejvýraznějším polským avantgardním spisovatelům.“⁷³ Ve spojitosti s ním můžeme uvést další dva autory, kteří se do tohoto období také řadili. První o sedm let starší Stanisław Ignacy Witkiewicz se narodil 24. února 1885 ve Varšavě a zemřel 18. září 1939, kdy spáchal sebevraždu po nacistickém útoku na Polsko. Byl známý jako dramatik, romanopisec, malíř, filozof a teoretik umění. Během první světové války sloužil jako důstojník a po ní žil převážně ve Varšavě a v Zakopaném. Prožité hrůzy deformovaly jeho osobnost na úroveň „sarkastického katastrofisty“⁷⁴ a jeho postoj vůči tradičním uměleckým konvencím bychom mohli nazvat jako nekompromisní odpor.⁷⁵

Ve svých dílech ostře reflektoval neklidnou atmosféru doby plnou společenských konfliktů a hluboké morální krize. Jeho tvorba vznikala během éry moderních a avantgardních směrů, zahrnující expresionismus, futurismus, formismus, konstruktivismus a surrealismus.⁷⁶ Dramatické práce byly silně prosvětleny aktuálními problémy a hrůzně ilustrují úpadek moderního člověka a kultury, přinášejí temné vize budoucnosti, v níž společnost klesá do úplného mechanického podmanění.⁷⁷ Mimo jiné je také často označován za předchůdce

⁶⁹ HRYNIEWICZ-YARBROUGH, Ewa. DEATH IN DROHOBYCH. [online]. *The American Scholar*. 2023, s. 115-116. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2784051046?sourcetype=Magazines>. [cit. 2024-03-06].

⁷⁰ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁷¹ ŚLIWIŃSKI, Piotr. *Poetyckie awangardy. Awangarda przedwojenna*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004.

⁷² ORSKA, Joanna. *Przełom awangardowy w dwudziestowiecznym modernizmie w Polsce*. Kraków: Universitas, 2004.

⁷³ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. s. 430. ISBN 80-7277-005-5.

⁷⁴ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. s. 511. ISBN 80-7277-005-5.

⁷⁵ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁷⁶ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁷⁷ KREJČÍ, Karel. *Dějiny polské literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

absurdního divadla. Nejvýznamnější jeho hry, jako jsou „*Jan Maciej Karol Wścieklica*“ (1922), „*Wariat i zakonnica*“ (Blázen a jeptiška, 1923) a „*Szewcy*“ (Ševci, 1934), byly mezi diváky velmi oblíbené.⁷⁸ V neposlední řadě je třeba zmínit dva jeho romány, „*Pozegnanie jesieni*“ (Rozloučení s podzimem, 1927) a „*Nienasycenie*“ (Nenasycení, 1930), které jsou jasným odrazem jeho nihilistického pohledu na svět. Witkiewicz také představil vlastní teorii „čisté formy“, jež má mít možnost „*svobodné deformace života nebo světa fantasmie za účelem vytvoření celku, jehož smysl by byl dán jediné vnitřní, čistě scénickou konstrukcí, a ne požadavkem konsekventní psychologie a akce podle nějakých životních předpokladů.*“⁷⁹ Obecně můžeme říct, že je Witkiewicz uznáván jako výrazná a vlivná postava polské meziválečné avantgardy.

Dle data narození by měl hned po Witkiewiczovi následovat Bruno Schulz. Zmíníme však ještě jednoho autora, jenž zapadá do kontextu meziválečné polské avantgardy, a tím je Witold Gombrowicz. Narodil se 4. srpna 1904 a zemřel 25. července 1969. Byl tedy mladší než Schulz. Gombrowicz je znám jako polský prozaik, dramatik a esejista. Na rozdíl od Bruna se nebál cest a dobrodružství, proto není překvapením, že i vypuknutí druhé světové války ho zastihlo na cestách, a to konkrétně na cestě do Argentiny, kde nakonec zůstal. V roce 1963 získal stipendium Ford Foundation a odešel do Západního Berlína, později se usadil ve Francii.⁸⁰ Jeho literární tvorba vyzdvihuje důležitost mezilidských vztahů a vliv kulturních tradic a konvencí, které mohou brzdit autentičnost v uměleckém vyjádření. Witold vstoupil do literárního světa sbírkou povídek „*Pamiętnik z okresu dojrzewania*“ (Vzpomínky z období dospívání, 1933), kde hlavním motivem byla originální iniciace mladého muže. Tento motiv později zdůraznil i ve svém románu „*Ferdydurke*“ (1938). Jeho tvorba je propletena prvky grotesky a parodie, které mají za úkol ukázat situaci jedince izolovaného od mechanizovaného světa. Je rovněž vnímán jako průkopník existenciálního a absurdního dramatu, a to proto, že ve svých dílech reflektuje střety jednotlivých mocností, nepřímou mezilidských vztahů a zobrazování ideových a politických konfliktů, což pro tehdejší dobu bylo více než příhodné, vlastně jsou tyto reflexe i velmi nadčasové.⁸¹

⁷⁸ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁷⁹ KREJČÍ, Karel. *Dějiny polské literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1953. s. 527.

⁸⁰ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁸¹ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

4.3 Literární dílo Bruna Schulze

Bruno Schulz je tedy řazen k nejvýznamnějším spisovatelům polské avantgardy. Mimo originálního prozaika ho můžeme charakterizovat také jako tvůrce osobitých kreseb,⁸² čehož nám je důkazem dopis Witkiewiczovi, ve kterém píše: „*ještě jsem neuměl mluvit a už jsem zaplňoval všechny papíry a okraje novin čmáranicemi, které budily zájem okolí.*“⁸³ Často je také přirovnáván k Franzi Kafkovi, a to zejména kvůli svému původu a specifickému vztahu k otci. Ačkoliv byl Kafkův vztah k otci spíše negativní, pro Schulze byl otec zásadní postavou života i tvorby.⁸⁴ Otakar Bartoš v doslovu zmiňuje, že Bruno se od předchozích dvou výše uvedených autorů odlišuje právě svou vlastní filozofií umělecké tvorby. Gombrowicz ve svých denících popisuje Schulze jako uměleckého fanatika, jenž je otrokem formy a považuje ho za blázna utopeného ve vlastních iluzích.⁸⁵ Jeho psaní do velké míry podnítily aktuální podmínky tehdejší doby, ve které se nacházel. Měl svůj vlastní svět v kontrastu s obrazem skutečnosti, která pro něj byla traumatizující. Psaní příběhů pro něj byla určitá terapie, v níž utíkal do svých šťastných let v dětství, jež trávil ve svém rodném městě, zatímco se nezdálo, že se blíží fašismus.⁸⁶

Množství literárních památek, které nám po Brunu Schulzovi zůstaly je velmi malé, a to zejména z důvodu války, kdy se důležité části jeho rukopisů ani nedochovaly či záhadně zmizely. Za jeho literární debut považujeme povídkový cyklus „*Skořicové krámy*“ z roku 1934 přeloženo z polského originálu „*Sklepy cynamonowe.*“⁸⁷ Vydání tohoto díla má zajímavé okolnosti spojené se Zofíí Nalkowskou, vlivnou spisovatelkou a dramatičkou. Na Velikonoční neděli roku 1933 Schulz složil své postskripty do kufru a vyrazil do Varšavy, kde se je rozhodl předložit již zmiňované spisovatelce s prosbou o pomoc najít vhodného nakladatele. Nějakým způsobem se mu za pomoci dalších lidí podařilo domluvit schůzku. Nalkowska si nechala přečíst první stránku a poté požádala o zbytek. Do večera dospěla k závěru, že je Schulz

⁸² *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁸³ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 442.

⁸⁴ BALINT, Benjamin. BRUNO SCHULZ: An Artist, a Murder, and the Hijacking of History. [online]. *Kirkus Reviews; Austin*. Feb 1, 2023, č. 3. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2770391489/abstract/202DF413E8C34F69PQ/1?accountid=16730&source=Trade%20Journals>. [cit. 2024-03-06].

⁸⁵ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁸⁶ *Slovník polských spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.

⁸⁷ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

nejvýznamnějším objevem polské literatury poslední doby. Tyto rukopisy tedy vyšly pod názvem „*Skořicové krámy*“, sice mu nepřinesly žádný honorář, ale byly pomyslným mostem do bran světa umělců, kde se díky většímu okruhu přátel v uměleckém prostředí zvýšila jeho společenská prestiž.⁸⁸ Další cyklus novel s názvem „*Sanatorium na věčnosti*“ přeložen z polského originálu „*Sanatorium Pod Klepsydra*“ následoval v roce 1937.⁸⁹ Tyto dvě sbírky přeložila do angličtiny Celina Wieniewská (1909-1985). První byla vydána v roce 1963 pod názvem „*The Street of Crocodiles*“ a druhá v roce 1977 s anglickým názvem „*Sanatorium under the Sign of the Hourglass*.“ Obě sbírky se dočkaly ještě několika dotisků.⁹⁰ V roce 1941 začal údajně pracovat na románu „*Mesiáš*“, nicméně o rok později byl zastřelen a román, stejně jako další jeho práce a rukopisy byly ztraceny.⁹¹ Piotr Milloti, profesor z gdaňské univerzity, však k tomuto, v pořadí Schulzovu třetímu románu, poznamenává, že je třeba přijmout skutečnost, že dílo „*Mesiáš*“ ani nikdy nevzniklo. Jeho údajné předání jiné osobě mimo ghetto bylo vyhodnoceno jako literární mýtus.⁹² Začal sice komponovat další texty, nicméně byl definitivně rozhodnutý, že „*Mesiáše*“ nenapiše, a proto se rozhodl některé jeho původní části vměstnat do druhého cyklu „*Sanatorium na věčnosti*.“ Později se však rozhodl, že svůj třetí cyklus zkusí napsat znovu.⁹³ Tyto pokusy o jeho napsání se však během války ztratily, nekompletní „*Mesiáš*“, jak je uváděno.⁹⁴ Mimo tyto literární cykly napsal Bruno obrovské množství dopisů, a to zejména v letech 1934 až 1941, z nich se bohužel však také zachoval

⁸⁸ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁸⁹ FRANKLIN, Ruth. Review of Bruno Schulz's 'Collected Stories': Return to the Street of Crocodiles; Bruno Schulz published just two books before the Gestapo shot him, but his surreal stories remain influential. [online]. *Wall Street Journal (Online); New York, N.Y.* Mar 15, 2018, s. n/a. [cit. 2024-03-06].

⁹⁰ PHILLIPS, Ursula. Book Reviews: Collected Stories. By Bruno Schulz., Trans. Madeline G. Levine., Foreword by Rivka Galchen., Evanston: Northwestern University Press, 2018. xiv, 269 pp. \$17.95, paper. [online]. *Slavic Review; Stanford*. 2019, roč. 78, č. 3. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1017/slr.2019.190>. [cit. 2024-04-09].

⁹¹ FRANKLIN, Ruth. Review of Bruno Schulz's 'Collected Stories': Return to the Street of Crocodiles; Bruno Schulz published just two books before the Gestapo shot him, but his surreal stories remain influential. [online]. *Wall Street Journal (Online); New York, N.Y.* Mar 15, 2018, s. n/a. [cit. 2024-03-06].

⁹² MILLATI, Piotr. Czy Bruno Schulz był pisarzem? [online]. *Schulz/Forum*. 2020, č. 15, s. 44–64. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.26881/sf.2020.15.03>. [cit. 2024-04-10].

⁹³ SCHULZ, Bruno. *Kniha dopisů*. Ostrava: Protimluv, 2021. ISBN 978-80-87485-94-1.

⁹⁴ FICOWSKI, Jerzy. *Regiony wielkiej herezji i okolice. Bruno Schulz i jego mitologia*. Fundacja Pogranicze, 2002. ISBN 83-8687-37-3.

pouze zlomek. Mezi těmi, které přežily, je kompletní korespondence s Tadeuszem Brezou a Romanou Halpnerovou, výběr z dopisů Zenona Wasniewského a Schulzovy eseje o literární teorii, včetně polemického dopisu Gombrowiczovi. Tyto dopisy a eseje nám poskytují hlubší poznání Schulzova myšlení a literárního odkazu.⁹⁵

Předlohou jeho tvorby mu byl vlastní život, a to zejména dětství, které ve svých textech reflektoval. Za ideál považoval znovu dozrát k dětství, což pro něj teprve označovalo opravdovou dospělost.⁹⁶ Svět dospělosti v něm vyvolával pocity outsidera.⁹⁷ Neustále toužil po nalezení ztraceného ráje. Psal jen během vzácných období klidu a vyrovnanosti, kdy dokázal překonat depresi a úzkostné pochybnosti o svých schopnostech. Stejně jako v existencialismu není prostor pro žádnou rozumovou definici, tak ani samotnému Schulzovi nebyla vlastní. Racionální poznání mu bylo cizí a pracoval zejména s pomocí vlastní intuice.⁹⁸

Typickým znakem jeho příběhů je neurčitost časoprostoru. Otakar Bartoš v „*Republice snů*“ říká, že se jeho příběhy často odehrávají „*v třináctém, přespočetném a jaksi falešném měsíci,*“ „*na okraji času,*“ „*na jeho vedlejších kolejích*“⁹⁹ Jeho vyprávění často hledala svou cestu na vedlejších trasách času. Taková relativnost času říká, že osud každého z nás není jednoznačný, nutí čtenáře zvážit, zda je opravdu jasně daný a neměnný. Také nám naznačuje, že se nemusíme cítit uvěznění v naší současnosti a že lze najít únik před tím, že vše kolem nás je dočasné a stále proměnlivé.¹⁰⁰ Díla Bruna Schulze můžeme označit jako biografická.¹⁰¹

⁹⁵ SCHULZ, Bruno; KUPREL, Diana a FICOWSKI, Jerzy. [The collected works of Bruno Schulz]. [online]. *Books in Canada; Toronto*. May 1999, roč. 28, č. 4, s. 15-17. Dostupné z: <https://www.proquest.com/magazines/collected-works-bruno-schulz/docview/215188844/se-2?accountid=16730>. [cit. 2024-03-06].

⁹⁶ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁹⁷ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁹⁸ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

⁹⁹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 442.

¹⁰⁰ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

¹⁰¹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

5. SKOŘICOVÉ KRÁMY

5.1 Charakteristika Skořicových krámů

V interpretaci Skořicových krámů se budeme zabývat knihou s názvem „*Republika snů*“, což je publikace, v níž je vlastně shrnuto veškeré Schulzovo dílo, tzn. *Skořicové krámy*, *Sanatorium na věčnosti* a *Fragmenty*. Originál této knihy vyšel v roce 1964 v Krakově a její český překlad v Praze v roce 1988. Na překladu celé knihy se podílel Otakar Bartoš, dále Erich Sojka, Vlasta Dvořáčková a Iveta Mikešová.

Tento literární debut je členěn celkem do patnácti povídek, které lze interpretovat jako jasné i matné vzpomínky Bruna Schulze na život strávený zejména v Drohobyči. Otakar Bartoš říká: „*Dílo Bruna Schulze je specifickým prodloužením jeho nevzrušivého všedního života a bohaté vnitřní biografie.*“¹⁰² Bartošovo tvrzení je poněkud zmatečné. Říká nám, že čím více vedl Bruno Schulz monotónní život, tím bylo silnější jeho vnitřní prožívání? Pokud takové vysvětlení přijmeme za své, můžeme se ptát, zdali by byl vůbec Schulz schopný napsat prózu bez využití jakékoli osobní zkušenosti. Vždyť na tom je celé jeho dílo postavené. Autentičnosti vyvěrající z vlastního života je pro jeho tvorbu naprosto zásadní.

5.2 Význam skořicových krámů

Zpočátku je určitě klíčové uvést, co to *Skořicové krámy* vůbec jsou, přesněji řečeno, jakou symboliku reprezentují. Je velmi pozoruhodné, že taková definice oněch krámů je v knize autorem explicitně řečena. Může znít například takto: „*Říkám jim skořicové krámy podle jejich skořicově tmavého dřevěného obložení.*“¹⁰³ Bruno na tyto obchody velmi rád vzpomínal, když rozmýšlel nad svými toulkami po rodném městě. Představovaly pro něj protínání se minulosti s přítomností, zde se mu otevíraly brány do světa vzpomínek a fantazie. Připomínaly mu dětství, doby plné zázraků a tajemství, kdy každý kout města skrýval něco nového k objevení. Byl sice plachý a procházkám do neznáma neholdoval, nicméně putování kolem nočních krámů miloval. Cítil se být naprosto ponořený do duše nočního klidu ulic. Krámy pro něj byly místem, kde se prolínaly vůně, barvy a zvuky, a to nejen ty reálně prožívané,

¹⁰² SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 437.

¹⁰³ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 84.

ale i ty vnímané vnitřním smyslem, jenž vyvolával nostalgickou náladu uprostřed míst důvěrně známých.¹⁰⁴

5.3 Mezní situace jako součást Skořicových krámů

Stejně tak jako autentičnost, i *mezní situace* jsou nedílnou součástí tohoto povídkového cyklu, vyvěrají z bezprostřednosti. Brunovi byly tyto situace vlastní. Viděl sám sebe a své okolí na křižovatce dějin i osudu.

5.3.1 Mezní situace ve zrození

„*Srpen.*“ Nacházíme se v horkém letním měsíci, kdy jsou všechny dny neustále zaplavovány několika vlnami veder. Ve městě bychom jen těžko někoho potkali. V povídce je nejpodstatnější částí návštěva u tety Agáty, jež zobrazuje existenciální strach ze života u několika členů rodiny. Níže uvedený úryvek nás dostane do kontextu tragičnosti v plodnosti, jež je považována za potencionální zrození.

„*V té nespořádané, bezuzdné plodnosti bylo cosi tragického; ubohost stvoření, bojujícího na hranici nicoty a smrti, bylo v tom jakési hrdinství ženskosti, která plodnosti triumfovala dokonce i nad mrzáctvím přírody, nad nedostatečností muže. Ale potomstvo dokazovalo důvodnost té mateřské paniky, toho šíleného rození, které se vyčerpávalo v plodech nepodařených, v efemérní generaci fantómů bez krve a tváří.*“¹⁰⁵

Ve chvíli, kdy vypravěčova rodina přichází v dusivém parnu na návštěvu, očekávání nového života je v plném proudu. I přes to můžeme zaznamenat, že ve vzduchu panuje jakási nejistota a napětí. Nejen kvůli graviditě tety Agáty, ale i kvůli nervozitě ostatních příbuzných. Agáta byla unavená ze stále se opakujících každodenních starostí. Péče o domácnost a o děti, to přece nemohla být jediná náplň jejího života. Na druhé straně se nacházel strýc Marek, který zase rozmýšlel nad svým osudem po bankrotu. Sestřenice Lucie se nacházela v období dospívání, jež je u dívek charakterizováno zejména menstruací a upozorňováním na panenství. „*Nešťastna kvůli těm svým ruměncům, které bezostyšně vypovídaly o tajemstvích menstruace, (...).*“¹⁰⁶ V neposlední řadě se u tety Agáty nacházel i bratranec Emil, který byl přesným opakem plnosti

¹⁰⁴ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

¹⁰⁵ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 17.

¹⁰⁶ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 17.

života. „*Jeho tvář byla jako pouhý dech tváře, jako šmouha, kterou neznámý chodec zanechal ve vzduchu.*“¹⁰⁷ Co je tedy tak nešťastné na zrození?

Zplození a zrození jsou dvě odlišné věci, muž plodí, žena rodí. Autor naznačuje, že zmiňované narození obsahuje vlastně něco tragického. Tragičnost spatřujeme v příchodu na svět a v životu samotném. V existenciálním slova smyslu se totiž člověk stává člověkem právě v okamžiku narození. Stvořeními, jež bojují na hranici nicoty a smrti, chtěl snad autor poukázat na úmrtnost dětí, degeneraci či defektnost. Evokuje to v nás pocit ztracených, nenarozených či poškozených plodů. Žena je považována za hrdinku, protože dokáže nad přírodou vyvrátit tím, že porodí i degenerovaný plod. Taková síla a statečnost žen je dokonce vyzdvihována i nad omezenost muže. V tomto bodě Schulz zdůrazňuje naprostou výjimečnost žen. I přes to, že je porod od přírody přirozený akt, který je sám o sobě jakožto fyziologický proces velmi náročný, ženy dokážou přírodu tzv. „trumfnout“ tím, že projeví svoji bezprostřední odvahu a postaví se celé skutečnosti čelem. Schulz připomíná, že každý nový život je zároveň i zápasem s nejistotou a překonáním určitých hranic. Muži jsou zkažení, defektní, degenerovaní, ženy znovu a znovu absolvují proces porodu.

Tragičnost spatřujeme také v existenciálním strachu, jež může být výsledkem uvědomění si pomíjivosti a efemérnosti našeho života. Někdy se ocitneme v situaci, kdy najednou přicházíme o jistotu a směr. Ztrácíme schopnost plnit společenské funkce, naplňovat skutečnosti, které od nás očekává okolí, či chovat se pouze podle nastavených norem a pravidel. Tato krize identity, žití a pochybnosti o smyslu života a jeho žádoucím naplnění se může projevit v jakékoliv fázi života.

5.3.2 Kontrast Skořicových krámů a Krokodýlí ulice

V povídkovém cyklu můžeme spatřit kontrast mezi *Skořicovými krámy* a později uvedenou *Krokodýlí ulicí*, jež byla obchodní čtvrtí s nelichotivou charakteristikou. Otec si v šuplíku svého stolu ponechával mapu města. „*Byl to celý svazek pergamentových listů in folio, které byly původně spojeny plátěnými proužky a tvořily obrovskou nástěnnou mapu v podobě panoramatu a ptačí perspektivy.*“¹⁰⁸ Kartograf mapu propracoval do největších a nejjemnějších detailů, které zobrazovaly ulice a veškerá místa v jejich plné kráse, proto byla tak rozsáhlá. Vypadalo

¹⁰⁷ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 18.

¹⁰⁸ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 95.

to, jako by její autor zastavil čas rušných ulic a celé je do papírové podoby překreslil.¹⁰⁹ Taková harmonie však byla narušena vstupem do *Krokodýlí ulice*. Autor ji prezentoval takto: „*Na tomto plánu, vypracovaném ve stylu barokních prospektů, okolí Krokodýlí ulice svítilo prázdnou bělostí, jako se na zeměpisných mapách obvykle označují polární kraje a neprobádané krajiny pochybné existence.*“ Primárně je z ukázky jasné, že je tato čtvrť naprosto diferencovaná od ostatních. Ve čtenáři vzbuzuje touhu po jejím poznání, neboť jejímu tajemství předchází odlišnost. Bělost zase naznačuje kompletní oddělení od okolní reality. Tajemství vyvolává zvědavost a pokušení vstoupit do zakázaného světa. Zároveň jsou na místě i obavy z neznámého světa.

Klíčovým momentem této povídky je autorovo metaforické připodobnění reality *Krokodýlí ulice* k prostým pornografickým tiskům. „*Všechno tam bylo šedivé jako na jednobarevných fotografiích nebo jako v ilustrovaných prospektech. Tato podobnost znamenala více než obvyklou metaforu, neboť když člověk putoval tou částí města, měl chvílemi vsutku pocit, že listuje v nějakém prospektu, v nudných rubrikách obchodních inzerátů, mezi nimiž se parazitně zahnízdily podezřelé anonce, dráždivé poznámky a pochybné ilustrace. Tato putování byla stejně jalová a bezvýsledná, jako když člověk žene vybičovanou fantazii po sloupcích a odstavcích pornografických tisků.*“¹¹⁰ Nebylo to nic jiného než laciné místo přenesené na černobílé fotografie. Je to vlastně takový klam, protože na nudných inzerátech není nic zajímavého, nicméně když upozadíme lacinou tiskařskou rutinu, je zvládnutím vzhled do *Krokodýlí ulice*. Fantazie, vzrušení nedaleké přítomnosti mladičkých i obstarožních kurtizán. I když tato část města může působit mdlým dojmem, stává se zdrojem emocionálního dobrodružství.

Bruno Schulz takovou myšlenku stupňuje tvrzením, že „*celá čtvrť není ničím jiným než fermentací úporných přání – předčasně vybuchlou, a proto bezmocnou a prázdnou.*“¹¹¹ Po takto explicitním výroku je jasné, že neodbytná přání nemohla zmizet. Termín *fermentace* je metaforou. *Fermentace úporných přání*, neodkladných emocí a tužeb, je očistný proces. Mohla být naplněna za každou cenu nebo naopak. Předčasnou vybuchlostí lze totiž charakterizovat mladickou, nerozvážnost či nedostatečnost, stejně jako cestu k normalitě.

¹⁰⁹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 95.

¹¹⁰ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 98.

¹¹¹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 107.

Krokodýlí ulici můžeme vidět jako místo vzrušení i frustrace, které přicházejí, pokud zůstávají naše touhy nenaplněné.

Schulz uzavírá povídku návratem k papírovinám, kde říká: „*Zřejmě jsme si nemohli dovolit nic jiného než papírovou imitaci, než fotomontáž, složenou z výstřížků přeželežených loňských novin.*“¹¹² Úvodní metaforické připodobnění k papírovým prospektům je znovu zdůrazněno i v závěru povídky, kde výrazy jako *papírová imitace* či *fotomontáž* ukazují obraz uměle vytvořeného prostředí, za nímž ovšem stojí život s veškerou osobní, společenskou i historickou autenticitou.

5.3.3 Mezní situace v obraze otce Jakuba

Fixace Bruna na svého otce je evidentní nejen skrze jeho dílo. Otec Jakub se stává klíčovou postavou v Schulzových textech, a to z několika důvodů. Prvním z nich je bezpochyby Brunova intenzivní láska k otci, jenž pro něj byl inspirací a průvodcem. Dalším může být přítomnost blížící se smrti. Nicméně, situace spojené s otcem neukazují ani tolik jejich intenzivní lásku, nýbrž bolestnou realitu ztráty.

Bruno velmi rád vytvářel obrazy a metafory, které odkazovaly zejména na symbolické prvky. Takových si můžeme povšimnout v povídce „*Navštívení*,“ kde se dozvídáme, že otcova choroba měla několik fází a podob.¹¹³ Následný úryvek ukazuje boj otce Jakuba s vnitřními démony, které se na povrch projevují velmi silnými emocemi.

*„Byl to dialog hrozný jako řeč hromu. Zkrouceniny jeho rukou trhaly oblohu na kusy a v prasklinách se objevovala tvář Jehovy, napuchlá hněvem a plivající kletby. Nedívaje viděl jsem ho, strašlivého Demiurga, ležícího na temnotách jako na Sinaji, s mohutnýma rukama opřenýma o konsolu záclon a s obrovskou tváří přitisknutou k horním okenním tabulkám, na kterých se nestvůrně zplošťoval jeho masitý nos.“*¹¹⁴

Jedná se o dialog s Bohem, který se Jakobovi zjevil a zaklíná ho z temnot Sinaje. Jeho rozhodnutí vést rozhovor se samotným božstvem je transparentním důkazem prudkosti emocí, které ho dohnaly až k samotnému metaforicky řečenému trhání oblohy na kusy. To je symbolika nejen hněvu, ale i beznaděje. V jakých situacích se my všichni odvoláváme k Bohu anebo

¹¹² SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 109.

¹¹³ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

¹¹⁴ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 25.

dokonce voláme po Bohu? V krajních životních situacích, které v nás vzbuzují hněv a beznaděj. Činí tak i ti z nás, kterým je jakákoliv víra naprosto cizí, nicméně jsou to stavy, kdy naděje umírá poslední, tomu je tak například i po čas závažné nemoci. Zároveň Bůh není jen někdo, skrze koho se můžeme dovolávat naděje, je to také někdo, komu věnujeme naše bezprostřední, často až agresivní projevy hněvu. V případě Bruna Schulze takové situace nazýváme jako mezní. To však není jediná část, v níž můžeme najít biblické spojitosti.

Část s Demiurgem ležícím na Sinaji má svůj původ také v Bibli. Demiurg je označován jako bůh židovský a zároveň jako bůh křesťanství. Židokřesťanská tradice odkazuje na proroka Mojžíše, jenž vyvedl židovský lid z egyptského otroctví až do Země zaslíbené, přičemž měl právě na hoře Sinaj obdržet od Boha neboli Demiurga dva kameny s proslulými deseti přikázáními, jež obsahují zákon.¹¹⁵ Schulzova zmínka o Demiurgovi ležícím na Sinaji evokuje tuto biblickou událost a naznačuje paralelu ve zjevení onoho stvořitele jak Mojžíšovi, tak otci Jakobovi. V textu to nereprezentuje pouze fakt, že otec Jakub prožíval něco podobného jako Mojžíš, což ho přivedlo do nezadržitelného šílenství. Nebyl to však Demiurg, kdo tento koloběh spustil, nýbrž sám otec Jakub.

Stejně jako bylo důležitou pasáží v povídce „*Navštívení*“ otcovo noční hádání se s Bohem, tak i jejich usmíření připisujeme stejnou váhu, protože nám to sděluje důležitou informaci o Jakobově psychickém stavu vázaném na jeho chorobu. „*S Bohem se zřejmě smířil docela. Někdy se v noci v okně ložnice objevovala tvář vousatého Demiurga, zalitá temným purpurem bengálského ohně, a chvíli se dobrotivě dívala na hlubokého spáče, jehož zpěvavé chrápání jako by putovalo daleko po neznámých prostorách nových světů.*“¹¹⁶ Jakubův vnitřní stav dosáhl takové transformace, že se dokázal smířit s nevyhnutelným a akceptuje konec vlastní existence.

Dále Bruno explicitně popisuje: „*Otec pomalu chřadl a ztrácel se před očima. (...) Všichni jsme si v té době všimli, že se otec den po dni začal zmenšovat jako ořech, který se ve skořápce sesychá.*“¹¹⁷ Zatímco jsme výše hovořili o vnitřním rozkladu, zde jsme svědky dramaticky fyzického úpadku otce. Mlčky pozorujeme postupné zhoršování jeho stavu, což představuje jak pro něj samotného, tak i pro jeho blízké okolí, emocionálně náročný okamžik, který se dotýká

¹¹⁵ OLÁH, Mário. *Desatoro Božích prikázani alias prefikane prikazy a zakazy od demiurga-zotročovateľa*. [online]. 2018. Dostupné z: <https://marioolah.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=649156>. [cit. 2024-04-10].

¹¹⁶ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 27.

¹¹⁷ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 26-27.

jejich vztahů. Rodina se nachází v konfrontaci s nevyhnutelným procesem ztráty a smrti, zatímco otec postupně mizí a stává se stínem jeho já. Je to ten bod, kdy se nachází přesně na pomezí života a smrti. Spatřujeme další ze symbolů, tentokrát v podobě ořechu, jenž ve skořápce sesychá. Takový obraz připomíná uzavřenost a nevyhnutelnost osudu. Ořech nemá jedinou možnost se ze skořápky dostat, tudíž jeho budoucí vyhlídky jsou naprosto neodvratné, stejně jako příští dny otce Jakuba.

V průběhu otcovy nemoci se u něj projevil výrazný zájem o ornitologii, jež se stala jeho koníčkem a vášní. To je nám předkládáno v povídce „*Ptáci*.“ Závažná choroba v něm možná probouzela jistou osamělost, která ho nutila najít opět smysl života. A právě dovážka ptačích vajec ze zahraničí a následný vývoj lze, pro něj, interpretovat jako smysluplný. Když to vezmeme čistě z hlediska života, pomáhal jej v podstatě realizovat. Bohužel nastalo období, kdy se těmto okřídleným bytostem začal nápadně podobat. „*Když jsem ho tak viděl spát, nemohl jsem se ubránit dojmu, že mám před sebou mumii – vyschlou, a proto zmenšenou mumii svého otce. (...) Příznačné je, že kondor užíval nočníku společně s otcem.*“¹¹⁸ Zděšením pro nás může být obraz mumifikované podoby otce. Autor popisuje spícího Jakuba jako mumii, což jednoznačně odkazuje na jeho zdravotní stav; v podstatě můžeme říct neživý stav. Přirovnání k mumii čtenáři pomáhá představit si takřka živý obraz podoby Brunova otce, kdy jsme schopni vidět jeho odumírající schránku. To je pro nás však znakem Jakubova postupného vytrácení síly a vitality, jiní by to mohli nazvat ztrátou duše. V neposlední řadě má pohled na odcházejícího otce ještě jiný „efekt.“ Takový obraz může způsobit reflexi u vnějšího prostředí nad vlastním životem. S tím souvisí i poslední citovaná věta, kdy je nám vlastně předkládána drsná realita okolností, za nichž člověk opouští tento svět. Jak se říká, lidé se rodí nazi a nazi také odchází neboli lidé se rodí v plenkách a v nich také umírají. Přirovnání otce ke kondorovi, jenž údajně chodí na nočník je více než šokující. Nepovažujeme takovou skutečnost za často zobrazovanou v umění, nicméně pro nejlepší vystihnutí této nelichotivé reality byl takový způsob autentičnosti nezbytný.

Kondor či mumie však nebyly jedinými přirovnáními pro otce Jakuba. Mezi takové jeho okolí zařadilo například i švába. „*Od té doby jsme se otce zřekli. Podobnost se švábem se projevovala den ode dne výrazněji.*“¹¹⁹ Pokud je pro nás fyzická stránka takto dramaticky k nepoznání, může dojít k nechtěnému nevědomému odcizení, i u osob, které nade vše milujeme. Šváb v nás

¹¹⁸ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 34.

¹¹⁹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 114.

evokuje nechutnost a odpornost, proto může být otec vnímán právě jako odpudivý či degradovaný. Vztah mezi otcem a jednotlivými členy rodiny je tak značně narušený. Časem přijde únava, a pokud si chceme zachovat minimální kvalitu života, může se stát, že milované odsuneme na okraj, i když sebevíc nechceme.

Postupný odchod otce z běžného života je charakteristicky přiblížen i v jeho časové relativitě. „Zvykli jsme si na jeho neškodnou přítomnost, na jeho tiché brebentění, na to dětinské, do sebe ponořené štěbetání, jehož trylky probíhaly jakoby na okraji našeho času. V té době už zmizel někdy na mnoho dní, zapadal někam do zastrčených zákoutí bytu a nebylo možno ho nalézt. (...) Uzel za uzlem se od nás odvažoval, bod za bodem ztrácel vztahy, které ho spojovaly s lidskou pospolitostí.“¹²⁰

Aby Schulz vystupňoval odchod otce z běžného života, zařazuje i do této pasáže, pro něj typickou, dějinnost „*jakoby na okraji času*.“ Je zde zdůrazněn proces uzavření a odtržení se od okolního světa, v podstatě odříznutí se od lidské existence. Otec se vymezuje od běžného toku času a vytváří si svůj vlastní vnitřní svět, do kterého nepřijímá nic a nikoho. Obraty „*uzel za uzlem a bod za bodem*“ jen dodají na důraznosti a jasnosti definitivního oddělení se otce od vnějšího světa. Pro stoprocentní podpoření Schulzova relativního pojetí času můžeme uvést přímo nevyvratitelné tvrzení z povídky „*Noc velké sezóny*,“ ve které se Bruno Schulz snaží rozpomenout na příhody svého tatínka a uvést je ve správném pořadí.¹²¹ „*To, o čem teď budeme mluvit, se tedy odehrávalo v onom třináctém, přespočetném a do jisté míry nepravém měsíci toho roku (...)*.“¹²² Schulzova literatura je často prolnta s pocitem subjektivity času, kde minulost, přítomnost a budoucnost mohou splývat nebo se navzájem prolínat. V této konkrétní pasáži Schulz podněcuje i čtenářovu představivost, ačkoliv to zajisté nebyl jeho primární záměr. Naznačuje, že čas může mít relativní povahu, která není vázána čistě na lineární tok kalendářních měsíců. Dále, opět ne primárně, pracuje se čtenářovou fantazií za pomoci metafor a poskytuje tak prostor pro hlubší reflexi nad povahou lidské existence, která se může nacházet také v jiné časové dimenzi.

Náročné emocionální a fyzické výzvy postupně přiváděly Brunova otce k hranici šílenství. Nejdříve bojoval s vnitřními hlasy, blouznil, vedl dlouhé hašteřivé rozhovory s Bohem,

¹²⁰ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 28–29.

¹²¹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988.

¹²² SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 124.

se kterým nakonec našel smíření, poté hledal potěšení v ornitologii, ale ani to ho bohužel nezachránilo. Rozhodl se tedy „kapitulovat.“ „*Křídlatý mrak zvolna řídil, až nakonec zůstala na bojišti jen vyčerpaná a prudce oddechující Adéla a otec s ustaranými zahanbeným výrazem, ochotný přijmout jakoukoli kapitulaci.*“¹²³ Každá vlna další bezmoci, každé odkázání na druhé a každá opakovaná ztráta smyslu života zvětšovala díru v jeho duši. Byl to dlouhý a vyčerpávající souboj. Přišel ale moment, kdy se rozhodl zmiňovaný smysl života už neobnovovat. Byl odevzdaný kapitulaci, už nechtěl bojovat proti větrným mlýnům jako Don Quijote. Najednou byl definitivně nakloněný tomu se vzdát či přijmout porážku. Jako by se náhle otevřely brány jeho nitra a akceptování reality začalo pronikat i do jeho vědomí. V takovém bodě spatřujeme střet hrdosti a zranitelnosti. Uvědomění si sebe sama, schopnost objektivně posoudit vlastní hranice a říct si na co mám a na co už zkrátka nemám.

Svoji ztrátu identity a svobody neviděl pouze Jakub, ale i jeho okolí. Bruno například říká: „(...) *můj otec byl už ztracen, zaprodán a vázán přísahou tamté sféře.*“¹²⁴ Otcova existence je vnímána jako závazek k oné nejasné sféře, což může naznačovat jeho podřízení se nějaké autoritě nebo silám, jež by ovládaly jeho život. V podstatě je to fakt. Bruno zde ukazuje eufemismus, který by jej zachránil před explicitně vyřčenou smrtí. Je těžké věřit v sám sebe, když ani vaše nejbližší okolí ve vás nevidí živoucí existenci. Výsledkem je tedy frustrace, nedostatek uznání a porozumění, osamělost a izolace.

5.3.4 Výčitky Bruna vůči matce

Přílišná fixace Bruna na svého otce se projevila v knize i po jeho smrti, a to „útokem“ na svou vlastní matku. Tento atak však nebyl fyzický, nýbrž slovní, který je u člověka přítomen paradoxně déle, i když není na první pohled vidět. Primárně šlo o velmi impulzivní jednání, kdy vypravěč své mamince vyčítal, že netruchlila dostatečně dlouho, nejspíše si představoval, že se v žalu bude utápět celé měsíce a roky. Jeho matka byla ale velmi silná a odolná, což způsobilo to, že se protagonistovi její truchlení nezdálo dostatečně dlouhé. Maloval si, že odkaz jeho otce mezi nimi bude žít dál, potřeboval vidět, že ho někdo stále miluje stejně jako on. Chtěl, aby otcova duše žila i skrze jeho matku, nicméně její projevy lásky v jeho očích nebyly dostatečné. Autor k tomu přidává: „*V skrytu jsem matce vyčítal, že se tak lehce vypořádala se ztrátou otce.* „*Nikdy ho nemilovala,*“ *myslel jsem si,* „*a poněvadž otec nebyl*

¹²³ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 35.

¹²⁴ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 79.

*zakořeněn v srdci žádné ženy, nemohl vrůst ani do žádné reality a věčně se vznášel na periférii života, v poloreálných oblastech, na okraji skutečnosti.*¹²⁵ V protiargumentu tedy tvrdí, že v podstatě kvůli ní není možné, aby byla otcova přítomnost stále cítit. Vidíme zde metaforu s živými i neživými. Pokud někoho definitivně nevymažeme ze svého života, pokud na něj definitivně nezapomeneme, jeho prezenci budeme v určitých situacích cítit stále. Bude pro nás na okraji té zmíněné reality a bude se nacházet na okraji skutečnosti, protože bude, ale prakticky vlastně nebude.

Mimo jiné se zde opět dostáváme k relativnímu časoprostoru Bruna Schulze. Místy se zdá, jako by pro něj bylo vše navěky živoucí a přítomné. Pro čtenáře to může být zpočátku velmi matoucí, nicméně i když se v jeho textech budoucnost jeví nepředvídatelnou, dokázal právě tu skvěle propojit i s minulostí a přítomností, a to zejména díky relativizaci časoprostoru. Čas pro něj tedy nebyl jen nějakou jednosměrnou jízdou, nýbrž neustále se prolínající cyklus. Schulzův pohled na čas může být také ovlivněn jeho nostalgickým a melancholickým vnímáním světa, což mu umožňuje propojovat vzpomínky se skutečnostmi a představami. Takové propojení několika časových rovin můžeme spatřit ve výše uvedené citaci o správném truchlení nad zemřelým. To ve čtenáři může vzbudit například pocit, že minulost stále nějakým způsobem ovlivňuje přítomnost nebo dokonce budoucnost. S tím je spojený pojem transcendence, je totiž možné, že onen ovlivňující element je již kompletně mimo naše vědomí.

5.3.5 Smrt Jakubova bratra

Celkově můžeme v knize zaznamenat širší motiv smrti, a to i v poslední části povídky „*Traktát o manekýnech*“, kde je zmínka o bratrovi otce Jakuba. Pokud jsme ve švábu či mumii spatřovali jakousi ohavnost, netušili jsme, že bude Jakub přirovnávat svého bratra doslova k propletenci gumových střev. Ve své dlouhé chvíli rozmýšlel nad vším možným i nemožným, napadaly ho různé úvahy, jedna z nich zněla například i takto: „*Může být něco smutnějšího než člověk proměněný ve spleteninu střev?*“¹²⁶ Přirovnání k propletenci gumových střev je poměrně drastické a evokuje silné pocity zhnusení. Většina bude naléhat, že by se o svých nejbližších takto nevyjadřovala. Co se v člověku odehrává, že ho napadají až takové atributy?

Opět zde spatřujeme jak fyzickou degradaci, tak i tu mentální. Bratrova proměna v propleteneč gumových střev není pouze metaforou fyzického úpadku, ale i zrcadlem jeho duševního stavu,

¹²⁵ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 111.

¹²⁶ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 63.

kteřý je ovlivněn dlouhou a nevléčitelnou chorobou. Nejenže jeho bratr ztratil svou původní podobu, identitu a důstojnost, ale zároveň symbolizuje určité existenční utrpení. Samotný popis je nápadně podobný postupnému „chátrání“ Brunova otce, což odkazuje, znovu, na univerzální téma lidské křehkosti a pomíjivosti. Oba muži jsou poznamenáni nejen fyzickou nemocí, ale i psychickým rozkladem, který je těžké udržet v šachu. Tato paralela má být takovým pomyslným výstražným světlem v naší hlavě, pro případ, že by nás napadlo na stálost lidského utrpení a nevyhnutelnost smrti, jež je přítomná v životě každého člověka, zapomenout. V kontextu Schulzova díla můžeme tuto situaci chápat jako vyjádření temnějších aspektů lidské existence. Takový obraz opět posiluje Brunův pohled na lidskou podstatu a jeho schopnost vytvářet sugestivní a silné literární obrazy, které putují až mezi hlubší vrstvy lidského bytí.

5.3.6 Mezní situace v dramatické proměně světa

Bruna Schulze můžeme považovat za opravdového mistra v symbolice a metafoře k vyjádření jeho myšlenek a pocitů. Jak jsme se již přesvědčili, dokázal řadu jevů překlopit v eufemismus, i přes to se však nebránil ani využití dysfemismů. Je velmi fascinující, jaké barvitě a květnaté jazykové prostředky byl schopen využít, aby dokázal co nejpřesněji přenést své myšlenky na papír. To i v případě zobrazení prostředí, v němž se děj odehrává. V knize spatřujeme dramatickou proměnu světa, která odráží fyzickou i existenciální změnu prostředí. Popisuje: *„A zatímco dětské hry byly stále hlučnější a složitější, ruměnce města temněly a rozkvétaly purpurem, celý svět začínal najednou uvadat a černat a rychle se z něho vyděloval přízračný soumrak, který jako nákaza pronikal do všech věcí.“*¹²⁷ Takový popis nám prezentuje obraz města, ze kterého se pomalu vytrácí život. Ruměncem totiž zpravidla reprezentuje rakytník, jenž je charakterizován červenou barvou a jak se například říká, že „měla krásné ruměnce ve tváři,“ znamená to, že její líčka byla načervenalá, a to je pro nás symbolem vitality. Nicméně zde jsou zmiňované ruměnce temnější a temnější, to může být tedy přirovnání pro postupné ztrácení síly, energie, života. Purpur může symbolizovat právě přechod mezi plností energie a její prázdnotou. Schulz dokázal prostřednictvím jazyka a obraznosti vyjádřit dynamiku a složitost těchto změn, což přispívá k hloubce jeho díla a umožňuje čtenářům nalézt různé vrstvy významu. Celkově lze říct, že Schulzova schopnost využívat jazykové prostředky k vyjádření komplexních myšlenek a emocí, spolu s jeho schopností zachytit dramatické proměny světa,

¹²⁷ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 127.

činí jeho dílo fascinujícím a nadčasovým. Není snad nezávislost na čase jeden z atributů, jenž přidává dílu na hodnotě?

K dramatické proměně světa, jak ji Schulz popisuje, také přispívá „*přízračný soumrak, který jako nákaza pronikal do všech věcí.*“¹²⁸ Tento popis znovu ukazuje fyzickou transformaci prostředí a také hlubší existenciální změny, které zasahují do samostatné podstaty světa. Schulz používá metaforu soumraku jako nákazy, což naznačuje, že tato proměna není pouze povrchová, ale proniká do podstaty úplně všeho. Vzhledem k dějinné epoše, ve které básník působil lze předpokládat, že se tento soumrak postupně rozprostírá po celém světě. Můžeme ho interpretovat jako symbol dějinných změn a konfliktů, které pronikají do každého aspektu života. Obloha je všude kolem nás, vidíme ji z jakéhokoliv úhlu, stejně tak soumrak, tudíž konstatujeme, že je to něco nevyhnutelného a neodvratitelného. Tímto způsobem Schulz opět zdůrazňuje temnou a nejistou povahu změn, které zasahují do lidského života a prostředí, ať už jsou to politické, sociální nebo existenciální změny. Jeho jazyk a obrazy tak nabízejí hlubší reflexi nad lidskou existencí a jejími nevyhnutelnými proměnami.

Takové proměny dokazuje toto autorovo tvrzení. „*Lidé utíkali před soumrakem v tichém poplachu a najednou je to malomocenství dostihovalo a jako tmavá vyrážka se jim vysypávalo na čele; a tak ztráceli tváře, které z nich odpadaly jako velké beztvare skvrny, a šli dále, už bez podoby a bez očí, a po cestě ztráceli masku za maskou, (...).*“¹²⁹ Soumrak je přirovnáván k malomocenství, před kterým lid zoufale uniká. Zpočátku to zajisté může znamenat prostou tmou či noc, která se každý večer blíží. V přeneseném slova smyslu a dle Brunových typických metafor by to mohlo symbolizovat určité nebezpečí, které lidi neúprosně zahlcuje, protože jak již víme, soumrak byl všudypřítomný. Je to něco, před čím není úniku, protože stejně jako svou identitu a tvář ztratil vypravěčův otec a strýc, i utíkající lidé se ztrátě vlastní podoby nevyhnuli. V tomto momentu spatřujeme mezní situaci, kdy nás takový okamžik přivádí ke ztrátě lidské identity. Lidé se najednou stali oběťmi vnějších sil, které je, vcelku drasticky řečeno, transformovaly do beztvarych bytostí. Vidíme tu hranici, mez, kdy se jedinec ocitá mezi lidskostí a něčím, co se lidskosti jen zdaleka podobá. Je možné jen obtížně zachovat si své vlastní já.

¹²⁸ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 127.

¹²⁹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 127.

Bruno Schulz završuje knihu znovu metaforickým způsobem, opět se navrácí k ptačí tematice, kde jsme schopni spatřit hned dvě paralely. První se týká narušení harmonie člověka a přírody a ta druhá, podstatnější, narušení harmonie mezi člověkem a člověkem.

„Najednou vzduchem zasvištělo kamení. To kašpárkové, to hloupé a bezmyšlenkovité plémě začalo mířit do fantastické ptačí oblohy. (...) A ptáci klesali. Zasažení střelou, těžce schlípli a ještě ve vzduchu uvadali.“¹³⁰ (...) „Než otec doběhl na bojiště, ležel už všechen ten skvostný ptačí rod mrtvý, rozmetán po skalách.“¹³¹

Ptáci symbolizují nevinnost, svobodu a volnost, tyto atributy jsou však narušeny střelami do oblohy, do ptačího domova. Narušitelem je člověk, takový lidský zásah symbolizuje konflikt mezi lidskou existencí a přírodou. Mimo jiné lze tuto situaci také považovat za nadčasové téma, vzhledem k enviromentálním problémům, se kterými se člověk v současném světě potýká. Otec Jakub, jenž pozoruje pád ptáků a jejich následnou drastickou proměnu, zažívá vnitřní rozpolcení, které se projevuje jako konečné uvědomění si křehkosti života a zranitelnosti přírody, to nás opět přivádí k existenciální krizi či hledání nějakého smyslu života. Paralela, která se týká narušení harmonie člověka mezi člověkem nás odkazuje k určitým přirovnáním. S ohledem na dobu, ve které byly tyto povídky psány a s ohledem na Schulzův život, si dovolíme tvrdit, že je zde jistá podobnost osudu ptáků a osudu postav v jeho textech. Můžou to být právě oni ptáci, jež mají symbolizovat lidské bytosti, které mají být úmyslně zasaženi střelou a rozmetáni po skalách.

¹³⁰ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 136.

¹³¹ SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 137.

ZÁVĚR

Bruno Schulz v jednom z dopisů uvádí: „*Je ostatně požadavkem humanismu polidštit celou oblast života, aby stále méně věcí unikalo světu myšlenky a vyhýbalo se slovu.*“¹³² Humanismus, který zdůrazňuje důležitost lidské důstojnosti, rozvoje a porozumění nás vede k pochopení lidského bytí. To je něco, o co se Schulz ve svém uměleckém procesu prostřednictvím svých textů snažil. V takovém procesu pro něj slovo znamenalo nástroj k osvícení a odkrývání skrytých pravd a významů lidské existence.

Mezní situace často staví postavy do náročných až k šílenství vedoucích situací, které mohou testovat jejich morální a emocionální sílu. Schulz viděl v humanismu prostředky k překonání těchto výzev, což tak vedlo k udržení si oné důstojnosti i v nejtěžších okamžicích. Pro Schulze byla snaha o „polidštění“ a osvícení života spojená s touhou překročit *mezní situace*, kterým čelí jeho protagonisté, a dosáhnout tak hlubšího pochopení existence. Tyto hraniční body chápeme také jako okamžiky, kdy jsou obvyklé hranice a normy překročeny, což umožňuje průzkum vnitřního světa postav. Schulzova literární tvorba často zachycuje právě tyto intenzivní momenty, kdy se obvyklé hranice rozpadají a odhalují se nové perspektivy a pochopení.

Jeho dílo nám je obrazem skutečně až drasticky realistických pohledů na beznaděj a šílenství, jenž nemá žádné východisko. Jeho texty zavádějí čtenáře do temných koutů lidské psychiky, kde se odráží zoufalství. To je následkem situací, které jsou často vykresleny až jako nekompromisní a nedovolují nám uniknout před tvrdou realitou lidského utrpení. Jak jsme se mohli přesvědčit, lidské nitro se může také potýkat s vnitřními démony, aniž by nacházelo uspokojivé odpovědi nebo řešení. Beznaděj hlavních postav je vykreslena s takovou intenzitou, že nám nedovoluje pouze pasivně přihlížet, nýbrž se zamyslet nad vlastními životními zkušenostmi a otázkami. Nicméně, může v nás vzbudit i přesvědčení, že i v nejtěžších chvílích může lidský duch nalézt sílu a naději, a že překonání mezních situací může vést k hlubšímu porozumění životu a lidské existenci. Schulzova vize o osvícení života prostřednictvím humanismu nás inspiruje k hledání vlastních cest v životních výzvách.

¹³² SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika snů*. Praha: Odeon, 1988. s. 449.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BOJKO, Oleksandr a GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Přeložil Marek PAVKA. Nové obzory (Jota). Brno: Jota, 1997. ISBN 80-7217-031-7.
- [2] ČERNÝ, Václav, VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). *První a druhý sešit o existencialismu*. V tomto souboru 1. vyd., první sešit 3. vyd., druhý sešit 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.
- [3] FIC, Igor. *Job na smetišti aneb Jak překročit krajní mez lidské existence a být básníkem*. In: Balowski, M. (ed.), *Sytuacje graniczne w języku i w literaturze czeskiej*. Bohemica Posnaniensia 30, Poznań 2023. ISBN 978-83-63090-61-6.
- [4] FICOWSKI, Jerzy. *Regiony wielkiej herezji i okolice. Bruno Schulz i jego mitologia*. Fundacja Pogranicze, 2002. ISBN 83-8687-37-3.
- [5] JASPERS, Karl. *Mezní situace*. Přeložil Václav NĚMEC. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-220-2.
- [6] KREJČÍ, Karel. *Dějiny polské literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1953.
- [7] MANOVÁ, Milena, JOVČUK, Michail Trifonovič; OJZERMAN, Teodor Il'jič a ŠČIPANOV, Ivan Jakovlevič (ed.). *Dějiny filosofie*. Druhé přepracované vydání. Praha: nakladatelství Svoboda, 1976.
- [8] MARCEL, Gabriel. *K filosofii naděje*. Praha: Vyšehrad, 1971.
- [9] NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky, neboli, Antigorgias*. Vydání páté, rozšířené (v nakladatelství Leda první). Voznice: Leda, 2019. s. 136. ISBN 978-80-7335-616-3.
- [10] NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filosofů*. Praha: Garamond, 2001. s. 187. ISBN 80-86379-29-9.

- [11] ORSKA, Joanna: *Przełom awangardowy w dwudziestowiecznym modernizmie w Polsce*. Kraków: Universitas, 2004.
- [12] ŘEZNIK, Miloš. *Dějiny Polska v datech. Dějiny států v datech*. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-408-1.
- [13] SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Krystal (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.
- [14] SCHULZ, Bruno a BARTOŠ, Otakar. *Republika smů*. Praha: Odeon, 1988.
- [15] ŚLIWIŃSKI, Piotr: *Poetyckie awangardy. Awangarda przedwojenna*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004.
- [16] *Słownik polskich spisowatelů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-005-5.
- [17] SNYDER, Timothy. *Obnova národů: Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569-1999*. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). Polanka nad Odrou: Past Production, 2018. ISBN 978-80-906778-4-5.
- [18] STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7113-236-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- [1] BALINT, Benjamin. BRUNO SCHULZ: An Artist, a Murder, and the Hijacking of History. [online]. *Kirkus Reviews; Austin*. Feb 1, 2023, č. 3. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2770391489/abstract/202DF413E8C34F69PQ/1?accountid=16730&sourcetype=Trade%20Journals>. [cit. 2024-03-06].
- [2] BRADFIELD, Scott. The tragically short life of Bruno Schulz – and his complicated legacy. [online]. *The Spectator*. Apr 15, 2023. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2799981323?sourcetype=Magazines>. [cit. 2024-03-06].
- [3] FRANKLIN, Ruth. Review of Bruno Schulz's 'Collected Stories': Return to the Street of Crocodiles; Bruno Schulz published just two books before the Gestapo shot him, but his surreal stories remain influential. [online]. *Wall Street Journal (Online); New York, N.Y.* Mar 15, 2018, s. n/a. [cit. 2024-03-06].
- [4] HRYNIEWICZ-YARBROUGH, Ewa. DEATH IN DROHOBYCH. [online]. *The American Scholar*. 2023, s. 115-116. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2784051046?sourcetype=Magazines>. [cit. 2024-03-06].
- [5] JANOŠKOVÁ, Anna. *K některým problémům stoické filosofie (Seneca, Eiktétos, Marcus Aurelius)*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. 2016. [online]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/xjne0j/>. [cit. 2024-04-07].
- [6] MILLATI, Piotr. Czy Bruno Schulz był pisarzem? [online]. *Schulz/Forum*. 2020, č. 15, s. 44–64. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.26881/sf.2020.15.03>. [cit. 2024-04-10].
- [7] MOSKOWITZ, Golan. Gendered Bodily Flux and Queer Catharsis in the Work of Bruno Schulz. [online]. *Journal of Jewish Identities*. Jan-Jul 2023, roč. 16, č. 1-2, s. 99-

124. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1353/jji.2023.a898141>. [cit. 2024-04-09].
- [8] OLÁH, Mário. *Desatoro Božích prikázani alias prefíkané prikazy a zákazy od demiurga-zotročovateľa*. [online]. 2018. Dostupné z: <https://mariolah.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=649156>. [cit. 2024-04-10].
- [9] PETRŽELKA, Josef. Dějiny filosofie II. *Elportál*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISSN 1802-128X. [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps10/phil/web/indexSFCh.html>. [cit. 2024-04-09].
- [10] PHILLIPS, Ursula. *Book Reviews: Collected Stories*. By Bruno Schulz,. Trans. Madeline G. Levine,. Foreword by Rivka Galchen,. Evanston: Northwestern University Press, 2018. xiv, 269 pp. \$17.95, paper. [online]. *Slavic Review; Stanford*. 2019, roč. 78, č. 3. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.1017/slr.2019.190>. [cit. 2024-04-09].
- [11] SCHULZ, Bruno; KUPREL, Diana a FICOWSKI, Jerzy. [The collected works of Bruno Schulz]. [online]. *Books in Canada; Toronto*. May 1999, roč. 28, č. 4, s. 15-17. Dostupné z: <https://www.proquest.com/magazines/collected-works-bruno-schulz/docview/215188844/se-2?accountid=16730>. [cit. 2024-03-06].